

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 110 / Olot, febrer 2018

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / ASSEMBLEA D'ARTISTES BIS (ELS LÍMITS DEL COMPROMÍS)

El 27 de setembre de 2017 es (re) constituïa a Olot l'Assemblea d'Artistes de la Garrotxa amb 25 persones de condició i trajectòria diverses i un sol punt en comú: la voluntat de respondre a l'ofensiva de l'Estat central contra les institucions catalanes i els drets fonamentals. La denominació buscava explícitament connectar amb el referent més conegut de mobilització del sector cultural a la ciutat que ens transportava al 1976, any clau en el procés de restitució de la democràcia al país.

Si bé s'hi poden trobar paral·lèlismes ideològics, crec que els dos moviments difereixen substancialment en les formes d'organització. L'any 76 tot basculava sobre el lema Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia. Avui, el focus es troba en la independència i la defensa aferrissada de les llibertats suposadament consolidades d'un estat de dret.

Les activitats que va engegar l'AAG el 76 apunten en totes direccions (defensa de la naturalesa, educació, recuperació de la memòria històrica, etc.), posant l'accent en allò que podríem anomenar genèricament "anhel democràtic". Tot i que hi va participar un ampli ventall d'artistes locals, qui portava la veu cantant era un grupuscle molt reduït (M. Plana, J. Carrillo, X. Codina, Q. Domene i C. Casanovas). La participació de firmes consagrades va ser gairebé anecdòtica. Avui, el moviment és de base assembleària i molt plural (artistes, actors, fotògrafs, dissenyadors), de factura militant, molt més expeditiu, inserit en una dinàmica d'acció-reacció i mancat, per tant, d'un pòsit ideològic que està per bastir.

Algú podria pensar que durant els 40 anys llargs que han passat entre aquella primera experiència i aquesta hi ha hagut només silenci, però no és així. Recordem les campanyes contra l'OTAN (1986), contra la detenció de Marcel Dalmau (1992), contra la Guerra dels Balcans (1994), a favor del referèndum d'autodeterminació del Sàhara (1998) o contra la invasió nord-americana de l'Iraq (2003).

Tot això podria fer pensar que el paper dels artistes en aquest conjunt de batalles i reivindicacions ha estat preponderant, però seria injust i pretensions atorgar-los un paper de lideratge polític o social que rarament han tingut. Primer, per la naturalesa individual i individualista de l'activitat artística i segon, perquè la realitat demostra que gairebé sempre solen anar a remolc. La idea de l'artista compromès amb la societat és un mite romàntic. Transformar el món a través de l'art és una quimera. L'artista, en realitat, precipita i fa visible un estat d'ànim precedent. Goya, Breton o Picasso són un paradigma del seu temps, òbviament, però no lideren pròpiament cap revolució, excepte la del propi llenguatge.

La situació que ha conjurat les darreres accions col·lectives d'aquesta tardor afecta el conjunt de la ciutadania i és en aquest conglomerat d'expressions de repulsa on emergeix la veu dels artistes com una més. L'artista és, abans que res, un subjecte social i com a tal reacciona, impel·lit pels greuges, pels abusos o per la injustícia en general. No té per què tenir un plus de responsabilitat o de compromís. En tant que artista se li suposa una determinada sensibi-

litat i un cert domini dels llenguatges estètics, però no és necessàriament un intel·lectual que, com a avantguarda del pensament, sí que ha de bregar èticament per la denúncia del sistema.

Ara bé, transcendent la conjuntura actual i les accions que es puguin anar fent, sobretot per l'alliberament dels presos, també s'ha posat en evidència la necessitat de consolidar un espai de relació permanent. El món de la creació artística, en general, està absolutament deseparat. Amb la pràctica desaparició de galeries, amb una política cultural erràtica, amb un mercat desorientat i confús, amb una patent vulgarització de la cultura i un menyspreu imperdonable dels llenguatges artístics contemporanis, els artistes necessiten algun estímul addicional, necessiten oxigenar-se, tenir una mena d'aixopluc. En aquesta lluita per l'emancipació nacional, la gent s'hi ha reconegut, més enllà dels postulats ideològics, en la precarietat, en la solitud i en la indignació.

Tot plegat és encara molt recent per fer pronòstics, però tot apunta que l'Assemblea tindrà continuïtat. S'ha aconseguit trencar amb la dinàmica reactiva iniciant un procés de debat i reflexió més serens sobre temes que depassen l'estat d'emergència actual: la impunitat, la delació, el seguidisme, l'adoctrinament, la por. S'ha posat també de manifest el desconeixement que hi ha de l'obra dels membres del col·lectiu i la necessitat d'enfortir els vincles personals i d'explorar iniciatives corals, a més d'incidir obertament en la vida local.

XAVIER RUSCALLEDÀ

ANIVERSARI / CENTENARI DE LA MORT DE MANUEL ROCA, SCH. P.

El 16 de gener de 1918, el pare escolapi Manuel Roca Royo va morir a Olot de manera sobtada. Nascut a Balaguer el 1849, Roca va ser rector de l'Escola Pia olotina i va ser el principal impulsor de l'edifici del convent i col·legi, l'obra del qual es va allargar de 1877 a 1902. Va destacar com a professor d'història natural i de música, a

més de compondre diverses obres religioses, sobretot avemaries, motets i una *Missa pompiliana* (1890).

La seva tasca pedagògica va deixar un bon record, de manera que el Ple del consistori, que ja l'havia nomenat Fill Adoptiu d'Olot, va acordar batejar amb el seu nom un carrer proper a l'escola on havia exercit el seu mestratge.

FAMÍLIA CUELLAS VALERA

Ho he explicat en un altre lloc. Un dia de novembre de 1973, Jesús Hernández, professor de francès de l'Institut, va entrar a la classe i ens va etzibar: "Hoy se ha producido una gran noticia: un bar se ha convertido en una librería". El bar era el Novedades; la llibreria, el Drac. Jo aleshores tenia quinze anys i la frase em va semblar una sentència indiscutible, en tot cas no la vaig qüestionar.

Ara fa unes setmanes, acaba de tancar el bar del costat, l'Sport, un altre establiment històric, gairebé centenari. La clausura s'afegeix a la del bar Cocodrilo, el bar olotí de nit per excel·lència, fa dos anys i mig. Contràriament al que acceptava innocentment fa quaranta-cinc anys, ara, amb independència del destí que pugui tenir, considero que el tancament de l'Sport és una pèssima notícia. No descobrijo res de nou si dic que, per a diverses generacions d'olotins, l'Sport ha estat el *seu* bar.

Cadascú té una imatge de l'Sport. Jo en tinc més d'una, però la més present em situa a mitjans dels anys setanta. En una o dues taules d'un racó de la primera sala, Jordi Parés, el senyor Parés, fumant i jugant amb el paquet de cigars, imparteix saviesa als seus joves acòlits. A la barra, feinegen en Jose i en Marcelino. A la cuina, la Dora i la seva mare preparen els millors calamaris a la romana que he menjat mai. En Joan, el cafeter, un belluguet, es mou d'un costat a l'altre i de tant en tant treu en Rayo a passejar. És una tarda de dissabte i, a la sala del fons, el

senyor Pujals fa classes d'escacs: avui toca finals d'alfil i cavall.

El tancament de l'Sport, ja ho he dit, és una pèrdua sensible, personalment i col·lectivament. Crec que podria intentar argumentar-ne el perquè, però la veritat és que tota aquesta introducció és només un pretext per presentar un text del pensador George Steiner que explica de manera molt suggeridora la importància dels cafès a l'hora de definir la identitat cultural europea. En una conferència titulada *La idea d'Europa*, que va pronunciar l'any 2004 en la ciutat holandesa de Tilburg i que va ser publicada el mateix any per l'editorial Arcàdia, Steiner parla dels diferents indicadors que representen aquesta idea europea i situa en primer lloc els cafès. La cita és llarga, però no em resisteixo a reproduir-la sencera.

ANTONI MAYANS

...

"Europa està feta de cafès (...) Dibueix el mapa dels cafès i tindreu un dels indicadors essencials de la 'idea d'Europa'."

"El cafè és un lloc per a la cita i la conspiració, per al debat intel·lectual i la tafaeria, per al *flâneur* i per al poeta o el metafísic i la seva llibreta. És obert a tothom, però també és un club, una francmaçoneria de reconeixement polític o artístic-literari i de presència programàtica. Una tassa de cafè, un got de vi o un te amb rom proporcionen un

escenari per treballar, per somiar, per jugar a escacs o simplement per estar calent tot el dia. És el club de l'esperit i la *poste restante* dels qui no tenen llar. Al Milà de Stendhal, a la Venècia de Casanova, al París de Beaudelaire, el cafè allotjava el que hi havia d'oposició política, de liberalisme clandestí. A la Viena imperial i d'entreguerres, tres destacats cafès van constituir l'*àgora*, el centre de l'eloqüència i el debat, per a escoles rivals d'estètica i economia política, de psicoanàlisi i de filosofia. Els qui volien trobar Freud o Karl Kraus, Musil o Carnap, sabien exactament a quin cafè buscar-los, i el lloc que hi tenien reservat per afegir-s'hi. Danton i Robespierre es van trobar per última vegada al Procope. Quan s'apaguen els llums a Europa, l'agost de 1914, Jaurès és assassinat en un cafè. En un cafè de Ginebra Lenin escriu el seu tractat sobre l'empiricocrítisme i juga a escacs amb Trotski."

"Observin les diferències ontològiques. Un pub anglès, un bar irlandès tenen una aura i unes mitologies pròpies. Què seria la literatura irlandesa sense els bars de Dublín? On, si no hagués estat al Museum Tavern, el doctor Watson s'hauria topat amb Sherlock Holmes? Però això no són cafès. No tenen jocs d'escacs, ni diaris a disposició dels clients. No fa gaire que el cafè mateix ha esdevingut un hàbit públic a la Gran Bretanya i conserva encara el seu halo italià. El bar americà té un paper fonamental en la literatura i l'eros nord-americà, en el carisma icònic de Scott Fitzgerald i de Humphrey Bogart. La història del jazz n'és inseparable. Però el bar americà és un santuari de llum tènue, sovint gairebé fosc. Hi sona música, sovint eixordadora. La seva sociologia, la seva estructura psicològica estan amaraes de sexualitat, de la presència, anhelada, somiada o real, de dones. Ningú no escriu volums de fenomenologia en una taula d'un bar americà (com feia Sartre). Si el client vol seguir sent benvingut, ha de consumir contínuament. Hi ha 'gorilles' per fer fora els indesitjables. Totes aquestes característiques defineixen un esperit radicalment diferent del Café Central, del Deux Magots o del Florian. 'Hi haurà mitologia mentre hi hagi captaires', va dir Walter Benjamin, un apassionat entès i pelegrí dels cafès. Mentre hi hagi cafès, la 'idea d'Europa' tindrà contingut."

COL·LECCIÓ LOCAL

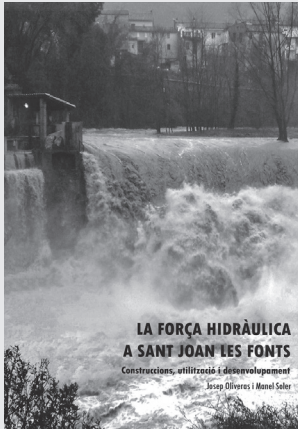
MONOGRAFIES

CASADEMONT, Xavier,
Les cuidadores: 24 hores: Informe,
Olot: Consorci d'Acció Social de la
Garrotxa, 2016 [2017], 78 p.

DORCA, Helena i VIDAL, Maria,
El misteri de les fonts encantades,
Sant Joan les Fonts: Ajuntament de
Sant Joan les Fonts, 2017, [25] p.
(Els contes d'en Jaumet).

MORET, Fina,
*Caminant per la vida. Recull de pe-
tits relats*, [Olot]: [s.n.], 2017, 59 p.

OLIVERAS, Josep i SOLER, Manel,
*La força hidràulica a Sant Joan les
Fonts. Construccions, utilització
i desenvolupament*, Sant Joan les
Fonts: Editorial Oliveras, 2017,
208 p.

PUJOLAR, Fina i FONTANIOL, Pilar,
Quin tresor!, Sant Jaume de Llier-
ca: Ajuntament de Sant Jaume de
Llierca, 2017, 20 p.

SERRA, Joan et al.,
*L'assessorament psicopedagògic en
contextos escolars*, Barcelona: As-
sociació Catalana de Psicopeda-
gogia i Orientació, 2017, 117 p.
(Monografies de Psicopedagogia i
Orientació; 4).

ARTICLES

CANIMAS, Salvi,
“L'Estanislau Martín, un industri-
al del nostre poble”, *L'Hostolenc*,
núm. 46, agost-desembre 2017, p.
38.

CAPDEVILA, Remei,
“Every difference makes a differen-
ce: Ruminating on Two Pavilions
and Two Modernities,” dins Juan

José LAHUERTA et al. (eds.), *Mies
van der Rohe – Barcelona*, 1929,
Barcelona: Tenov-Fundació Mies
van der Rohe, 2017, p. 202-233.

COLOMER, Joel,
“El privilegi de la Fira de Sant Ni-
colau del Mallol (1377)”, *La Co-
marca d'Olot*, núm. 1.916, 21 de
desembre de 2017, p. 30-32.

COLOMER, Joel et al.,
“El micvé de la darrera sinago-
ga medieval de Girona”, *Tamid.
Revista Catalana Anual d'Estudis
Hebraics*, núm. 12, 2016-2017, p.
113-165.

GARCIA, Joan i LANDECK, Günter,
“New taphonomic data of the 1
Myr hominin butchery at Unter-
massfeld (Thuringia, Germany)”,
Quaternary International, vol.
436, abril 2017, p. 138-161.

GIRONA, Ramon,
“The Secret Life of Words. Historia
e historias”, dins Barbara ZECCHI
(coord.), *Tras las lentes de Isabel
Coixet. Cine, compromiso y femi-
nismo*, Saragossa: Universidad de
Zaragoza, 2017, p. 225-249.

LLUCH, Rosa,
“El Noguera de Segueró. Un cas pa-
radigmàtic d'arxiu patrimonial”,
*Butlletí de la Societat Catalana
d'Estudis Històrics*, vol. 28, 2017,
p. 103-122.

MERINO, Imma,
“Todd Haynes, meravellós i estrany
[a propòsit de *Wonderstruck*]”,
L'Avenç, núm. 442, gener 2018, p.
64-68.

MURLÀ, Josep,
“Sabina Muchart, una pionera de
la fotografia”, *La Comarca d'Olot*,
núm. 1.915, 14 de desembre de
2017, p. 133-137.

RODRÍGUEZ, Àngel,
“La bona premsa’ a la diòcesi de
Girona”, *Annals de l'Institut d'Es-
tudis Gironins*, vol. LVIII, 2017, p.
449-482.

SALIS, Josep M.,
“Els Bordons, destacada nissaga
d'orgueners, i la seva aportació a
l'orgueneria catalana (segles XV-
XVII)”, *Revista Catalana de Mu-
sicologia*, vol. 10, 2017, p. 15-44.
Conté dades de Francesc Bordons, actiu a
Olot entre 1599 i 1602.

SERÉS, Francesc,
“El llarg camí de la llibertat. Ngũgĩ
wa Thiong'o, narrador de la Kenya
que es descobreix a si mateixa”, *El
Món d'Abir*, núm. 5, 2017, p. 172-
183.

VILAR, Josep,
“La papallona del boix”, *El Brull*,
núm. 33, desembre 2017, p. 32-33.

TEXTOS ELECTRÒNICS

PUIG, Miquel,
“Les petites memòries de l'olo-
tí Miquel Saderra, nat el 1779”,
Olot 1700. [en línia]. 21 de gener
de 2018. Disponible a: <www.mi-
quelpuig.cat>

BREVIARI

Ja es poden consultar a l'Arxiu
Comarcal de la Garrotxa els **proto-
cols notariais de l'any 1917** de les
notaries de Besalú i Olot. Concre-
tament, el passat mes de gener l'Ar-
xiu va ingressar un volum que conté
l'activitat del notari Lluís Domè-
nech Solís, titular de Besalú; quatre
del notari Vicenç Capdevila Boloix
i un altre del notari Eugenio Pérez
Peydro, ambdós amb plaça a la ciutat
d'Olot. Com se sap, les escriptures
notariais, són de lliure accés per als
investigadors a partir de cent anys
d'antiguitat.

...

El cap de la Unitat de Gestió
Documental, Arxiu i Registre de la
Universitat de Girona (UdG), **Miquel
Casademont Donay** (Sant Feliu de
Pallerols, 1958), ha liderat la concep-
ció i el disseny d'una nova plataforma
per gestionar documents i expedients
en suports convencionals (paper, mi-
croformes...) i electrònics (textuals,
audiovisuals...), que s'aplica des del
passat mes de gener a l'esmentada
universitat. La solució informàtica,
comercialitzada amb el nom d'Ale-
jandria per l'empresa 4TIC, té com a
objectiu la preservació de la informa-
ció en format electrònic. La universi-
tat gironina ha cedit el programari al
Consorti de Serveis Universitaris de
Catalunya (CSUC) perquè pugui ser
utilitzat per les altres universitats i els
centres de recerca catalans.

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

D'estudiant vaig tenir el goig de representar els alumnes al deganat de la meva facultat. Recordo que la qüestió més peluda que s'hi va discutir fou si tots els departaments havien de rebre la mateixa subvenció o si la universitat havia d'establir criteris d'utilitat pública. En plata, es tractava de decidir si, en una situació de recursos limitats com la que es vivia, era igualment important estudiar si el nombre de quetes dels anèl·lids era un criteri determinant per a la classificació dels cucs o s'havia de donar prioritat a la millora genètica de la llavor de l'ordi perquè les cerveseres fossin més productives. Ho he reviscut ara, quan he intentat aprofitar que, lamentablement, tornem a tenir presos polítics per reivindicar la figura del pres polític més famós d'Olot, Francesc Bartrís, autor de la lletra de la sardana olotina per antonomàsia, *Adeu, vila d'Olot*. I m'he trobat que seguim sense saber ben res d'aquest patriota que, presumptament, va lluitar contra la pèrdua de llibertats el 1714. De fet, dels olotins del segle XVIII, de les seves lluites polítiques, dels seus anhels socials i de la repressió que varen patir, en sabem ben poques coses. No en va la historiografia local se segueix centrant sobretot en els altars, les pedres i els prohoms locals que les finançaven.

Les llibertats i els drets socials de què gaudim els hem hagut de lluitar un a un. Malauradament, a diferència dels francesos o dels anglesos, els catalans mai no hem aconseguit una victòria significativa que ens hagi permès fer un gran pas endavant. Nosaltres hem hagut de fer mil revoltes, totes parcialment fracassades. Per això, cada dret i cada lli-

bertat conquerits, els podem lligar a uns quants presos polítics, a uns quants exiliats i a molts represaliats. Tenim una constitució gràcies al notari Mateu Usall, que va encapçalat la lluita dels olotins liberals contra el rei absolutista durant les darreries del Trienni Liberal; el 1823 va marxar cap a l'exili, a Xile, d'on no va tornar mai més. L'advocat, diputat i alcalde Josep Estorch i Siqués no només és un dels pares de la Constitució del 1835, sinó que n'és el principal defensor. Ell va comandar la Milícia Nacional d'Olot que va lluitar contra la insurrecció absolutista i va presidir totes les juntes que es varen formar cada vegada que el govern, un general o el rei van voler retallar els drets dels ciutadans; va patir exili, presó i desterrament diverses vegades. El professor i regidor municipal Josep Deure no només va haver de marxar a l'exili l'any 1843, sinó que va ser acomiadat de la seva plaça de professor a l'institut d'Olot i va haver de buscar-se la vida lluny de casa, acusat de ser una mala influència per als seus alumnes. La plana major del partit progressista va ser empresonada a la ciutadella de Barcelona, acusada de voler lliurar la vila als carlins el 1848; mai no varen ser jutjats i uns mesos després foren alliberats sense càrrecs, però obligats a viure desterrats, lluny d'Olot. El metge, diputat i alcalde durant el Bienni Progressista Martí Pararols va viure uns quants anys a l'exili, confinat al mig de França. Joan Deu es va exiliar després de la revolta federal de 1869... És una llista llarga, que ho seria molt més si hi afegíssim els regidors destituïts i els funcionaris acomiadats i inhabilitats per causes polítiques.

HISTÒRIES / MAI QUE ELS HAGUÉSSIM VISTOS...

L'art de fondre campanes ha estat un ofici molt arrelat a la Garrotxa. Des dels inicis del segle XIV fins a les acaballes del segle XX tenim constància, gairebé de forma continuada, de mestres de senys o courers oriünds de la comarca. La primera notícia documental coneguda és del 28 d'agost de 1307, quan els olotins Pere de Fàbrega i Ramon d'Hostoles firmen el contracte per a la fabricació d'una campana per al monestir de Sant Esteve de Banyoles. D'aquesta mateixa centúria també són els fonedors Senyer, Garganta i Bach. Ja en època moderna, trobem les grans nissagues de campaners olotins: els Calsa al segle XVI i XVII, els Coromina al segle XVIII i, finalment, els Barberí, que comencen a fondre campanes a l'últim quart del segle XVIII i no ho deixaran de fer fins al segle XXI (si bé la seva presència a Olot acaba el 1994 amb el trasllat de la fàbrica a Riudellots de la Selva). Des de sempre, els fonedors de la comarca han gaudit d'un gran prestigi, la fama dels quals queda avalada per la gran quantitat de campanes amb denominació garrotxina que trobem escampades per tota la geografia catalana.

El bon nom dels nostres fonedors, però, quedà tacat pel poc encert de Josep Serna i Isidre Soler intentant refundre una campana de Sant Esteve de Pardines que s'havia trencat l'any 1750. De fet, la campana, que era considerada una de les més antigues i que millor sonava de la vall, ja s'havia trencat durant la festa de sant Tomàs de 1749. En aquella ocasió el treball s'encarregà a un campaner de Berga, que la fongué de nou el dia 12 de març de 1750. La campana sortí bona i de bon so, però tingué una vida molt curta. En pocs mesos tornava a estar trencada i és en aquest moment que els dos fonedors olotins feren la seva dramàtica entrada en escena. La crònica del Llibre Vell de Pardines no pot ser

més eloqüent: *Luego tornarem donar providencia per tornar ha fer la campana hi alashoras se dona ha uns campanes de olot ja may los aguessem vistos (...)*. La fabricació començà el dia 29 de novembre de 1750 amb un cost de 7 ll. 1 s. 1 d. El resultat fou una campana sense nanses totalment esguerrada, que calgué tornar a fer. El segon intent fou el dia 21 de desembre. En aquesta ocasió es gastaren 7 ll. 17 s. 4 d. i la campana tornà a sortir esguerrada. Amb el metall ja molt disminuït, Josep Serna proposà acomiadar el seu soci Isidre Soler i fer-la ell sol. Amb el desig de tenir una bona campana, els pardinesos li feren confiança i el dia 3 de gener de 1751 es tornà a fer foc nou. El campaner s'assegurà de tal manera que la campana sortís bona que la feu extremadament petita. Sobrà tant de coure que en pogueren fer dues més per al rellotge. El cost final de totes tres pujà 63 ll. 17 s. Seguint la consuetud de l'època, Josep Serna donà una garantia d'un any i un dia. El summum de la història és que la campana es trencà al cap de tretze mesos i la gent de Pardines no pogué reclamar res.

Actualment, a l'església de Sant Esteve hi ha quatre campanes. La major (Ø 87 cm) és feta pel fonedor francès Jean Baptiste Goussel el 1798 i la xica (Ø 52 cm) és de 1831, atribuïble a l'italià Ignasi Jaquetti. Les altres dues pertanyen al rellotge: la dels quarts (Ø 47 cm) és fosa també l'any 1798 per J.B. Goussel i la de les hores (Ø 55 cm) és feta l'any 1890 pels Barberí d'Olot. Sembla que amb el pas dels anys els pardinesos perdonaren la lamentable actuació de Serna i Soler i tornaren a confiar en el bon art dels fonedors garrotxins.

[Agraïment a Miquel Sitjar i Serra]

XAVIER PALLÀS MARIANI

A OLOT SOMIANT AMB OLOT / AL MIG DE LA PLAÇA

ETIENNE ROUZIÈS (<https://leventdesrues.wordpress.com/> / @leventdesrues)

La plaça del Mig és un petròglif gravat a la pell d'Olot, al cor del nucli antic. Com un *indalo*, aquest símbol d'unió entre els homes i el cel, però sense cap. També podria ser un d'aquests signes clànics dels pobles nòmades de l'Àsia Central, anomenats *tamgas*. Vaig somiar durant molt de temps, a distància, en aquesta forma misteriosa. De quina civilització oblidada va conservar el rastre?

Sobre el terreny, em va sorprendre una mica i, de fet, decebre, descobrir que l'arc era una construcció semicircular de la dècada de 1980 a tres nivells, poc atractiu, especialment quan es compara amb els bells edificis que l'enfrontaven, com la façana pintada de Can Trincheria. La plaça del Mig és un doble metàl·lic de la plaça de Manuel Malagrida. Invisible sobre Street view perquè és de vianants, s'hi accedeix per dos passatges coberts, un que baixa del carrer de Sant Esteve, l'altre que puja del carrer d'Antoni Llopis.

Però, per dir la veritat, aquest lloc és una de les artèries vitals del cor d'Olot, un enllaç entre la ciutat alta i la ciutat baixa, entre el firal i el mercat cobert. Una corretja de transmissió. Com diu el nom, és a mig camí. El lloc és tranquil, però el trànsit és permanent. Les veus hi ressonen i es transmeten bé, com en un teatre romà, de fet en té la forma. Perquè la plaça del Mig és un teatre.

A la part superior de l'escenari, hi ha una estàtua d'una

dona que ho contempla tot, asseguda al seu pedestal. Un matí de gener, vaig decidir mirar, com ella, el decorat i l'actuació dels actors. En les meves visites anteriors, només havia vist el restaurant El Mig i el cafè Callís. Però he descobert altres llocs on la gent ve i vola, com la copisteria i l'estanc. També vaig descobrir botigues al primer pis i habitatges al segon, així com locals buits on es llegeix "Regal i Art" o "Es lloga".

Fixem-nos en els actors, ara. Al final del matí, es tracta principalment de gent gran que va al mercat cobert. Els cabassos i les bosses estan buits a l'anada, pesants a la tornada. Un ancià amb una gorra i un bigoti blanc envesteix un parell d'ancians per darrere. En realitat, és una petita broma entre amics. La conversa s'inicia al sol. Es donen notícies, potser algunes xafarderies. També hi ha dones embarassades o amb nens petits en cotxets. Una d'elles, sentint que el seu nadó ensuma, espera posar-se al sol per aturar-se. Els nens són a classe. D'altra banda, hi ha molts repartidors: de flors, de productes alimentaris o de cartes i paquets. Un d'ells, que empeny un carretó, mostra unes ulleres vermelles que combinen amb la jaqueta. Una altra combinació més original (i efímera): un altre porta una carta del mateix fluorescent rosa que les seves sabates. Al primer pis de la galeria, veig la cara de la perruquera per darrere de la finestra, aviat farà una pausa-cigarret, el temps sembla llarg. El segon pis mostra alguns signes de vida: es mouen les cortines i uns guants verds comencen a netejar els vidres. Les finestres reflecteixen les façanes del segle XVIII, fragmentant-les de manera cubista.

Quan vaig deixar el meu racó d'observació, vaig agafar una escala davant de la cafeteria Callís, que indicava les Galeries del Mig. Em vaig trobar amb una xarxa d'arcades comercials subterrànies gairebé totalment abandonades, un laberint de corredors buits amb aparadors deshabitats. Un dels llocs més estranys i depriments d'Olot, un fracàs urbanístic evident on algunes empreses resisteixen miraculosament. La civilització que va donar forma a la plaça del Mig no és precolombina o altaica, és la dels centres comercials. No ha desaparegut, però sobreviu, al mig.

ELS NOMS DE LA TERRA / TORRES APARENTS

XAVIER PUIGVERT I GURT

En l'actualitat, sorprèn que es continuï assenyalant un solar a mig edificar amb el retret, entre sorneguer i gelós, "en tal s'hi fa una torre". Una "torre", com indica el diccionari més asèptic, tan sols és una casa unifamiliar de més d'una planta, exempta i amb jardí. Però, en realitat, és més que un immoble: és un codi jeràrquic.

Aquest codi prové dels inicis de l'edat mitjana i encara regula el rang residencial local. De fet, és un tercer estadi en una evolució de casalicis que es documenta perfectament en els estrats toponímics. Primer va ser *la Masó*, formada a partir del llatí "mansio", lloc on es fa estada. Comparteix arrel amb "mas", però se'n desmarca pel significat: la "masó" era prou esplèndida com per allotjar funcionaris públics o petits dignataris locals; el "mas", només pagesos. A la Garrotxa, *la Masó de Palera*, a Beuda, és el cas més representatiu. En segon lloc, *la Sala* va tenir el seu moment de glòria. La paraula va ser introduïda en el nostre lèxic pels gots, però és als francs a qui deu l'aplicació a un edifici només format per una gran peça de recepció. Amb aquest sentit de residència senyorial, apareix en un gran nombre de parròquies. I finalment, l'aparició d'una aristocràcia local militaritzada a par-

tir del segle XI va comportar l'expansió de *la Torra*. Ni les masons ni les sales dels terratinents anteriors no eren fortificades. Destacaven en el paisatge social per la seva factura en pedra i les seves dimensions, no per merlets o espitlleres. Els nous vents que bufaven, aires de grandesa, van convertir una torre ben bastida i visible en una necessitat per a qual-sevol senyor que volgués figurar. A Bianya, *la Torre de Santa Margarida* i *la Torre de Sant Pere* encara imposen.

Només una paraula nova va presentar candidatura, a l'inici del segle XX, per desbancar la vella: *el Xalet*. Procedent dels Alps helvètics —on "chalet" tenia el significat plebeu de cabanya on es fa formatge d'ovella, idèntic al nostre "orri"—, va triomfar a França com a sinònim de segona residència de muntanya. A Olot, el 1920, el doctor Francesc Fàbregas es va fer edificar una casa en un indret elevat que va rebre el nom de *Xalet de les Tries*. La cosa no va anar més enllà, i el mot no va assolir l'hegemonia que cercava.

Avui dia, Masó, Sala i Torre conviuen en el nomenclàtor i en el padró d'habitants, sense cap record de la seva seqüència històrica. Però el darrer manté intacte el seu estatus en l'escala social de les aparences.

La teoria del signe, també coneguda com a doctrina de les signatures, és una teoria molt antiga que va tenir un fort arrelament a Europa en temps molt pretèrits. El plantejament d'aquesta teoria és molt senzill i original, ve a dir que les plantes (també els animals, però en menor mesura) presenten en el seu aspecte extern signes o detalls que ens indiquen quines són les seves virtuts curatives. El seu principi diu *Similia similibus curantur*, és a dir, els similars són guarits pels seus semblants. Cal afegir que en molts casos els noms vernacles i científics d'aquestes plantes han recollit aquesta facultat. Aquest principi, que alguns han volgut entendre com una ajuda divina, està mancat d'una base científica sòlida, fonamentalment perquè el que determina les característiques morfològiques dels éssers vius (colors, formes, textures...) no són les seves propietats curatives, sinó les condicions físiques i biològiques del medi natural on viuen i al qual s'han hagut adaptar. Tanmateix, però, existeixen alguns exemples en què aquesta hipotètica virtut medicinal ha tingut efectes positius, i això ha fet que el consum d'aquella planta s'hagi convertit en habitual en persones assídues a l'ús de plantes remeieres. Un exemple molt proper a nosaltres d'aquesta possibilitat guaridora real és el de la pulmonària (*Pulmonaria* sp.) —fixeu-vos en allò que deïem del nom—, una bonica planta de flors blaves i porpres típica de les rouredes més humides de la Garrotxa. El naturalista olotí Estanislau Vayreda,

en la seva obra *Plantas notables por su utilidad ó rareza que crecen espontáneamente en Cataluña ó sea Apuntes para la flora catalana* (1879), va citar l'espècie *Pulmonaria angustifolia* en els boscos de Beget, Monars, Creixenturri, Platraver i Olot. Per la seva part, uns quants anys més tard, els botànics olotins Antoni de Bolòs i el seu fill Oriol de Bolòs deixen constància de la presència de *Pulmonaria affinis* en sengles inventaris florístics al Parc Nou i a la Moixina en l'article *Sobre el robledal del llano de Olot* (1951). I és, certament, als paratges de la Moixina, en les esplendoroses clarianes de les senils rouredes de roure pèrol, on podem observar la pulmonària amb més facilitat. Al febrer, la pulmonària encara no ha florit, ho fa a partir de l'abril, però ja han brotat les seves fulles basals, que tot i estar ben arrapades al terra són visibles i aparents. I és en aquestes fulles ovalades, aspres i peludes on la pulmonària ens mostra el seu signe revelador, el detall morfològic que va inspirar els primers guaridors a utilitzar-la, unes taques o màcules blanquinoses repartides per tot el limbe, que històricament s'han comparat amb les que apareixien en els pulmons dels malalts de tuberculosi, o de *tisis*, com se l'anomenava antigament. En alguns llocs a la pulmonària també se l'anomena "herba dels pulmons". D'aquesta planta se n'aprofiten les fulles amb les quals es preparen aigües, caldos, xarops i cataplasmes per guarir la tos, els refredats, les pulmonies i altres afeccions pulmonars. Avui, hi ha ben poca gent que tingui fulles de pulmonària al seu rebost. Quan estem refredats és molt més ràpid i pràctic recórrer a l'ampli espectre de medicaments que ens proporcionen les farmàcies que no pas posar-nos a recollir fulles de pulmonària. I és molt lògic que sigui així. Però aquesta desconexió amb la vida silvestre, com a usuaris i consumidors, no hauria de contribuir a fer-nos abandonar l'estudi dels usos populars i tradicionals de les plantes, fins i tot dels signes que discretament ens mostren. El coneixement que se n'obté forma part del nostre bagatge cultural, del nostre saber popular i de la nostra història personal i col·lectiva.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / 50 DIJOURS LLARDERS

DOMÈNEC MOLI

Era part d'aquell Olot. Havia recorregut món. S'havia fet un nom fins i tot en altres cenacles artístics. Lluny. Va tornar. Quelcom el lligava a aquest paisatge. Corria l'any 68. No teníem altre tragí que el que provocaven les sirenes de les fàbriques. Els canvis de torn omplien el carrer Major. Gent que anava. Gent que venia. No havíem vist, en els rostres, altre color que el blanc. Els Nois de l'Avi i en Ramon del Sac, l'avantguarda exòtica. A can Xalegre es bevia *xampanyillo*. Als Canaris, vi daurat. El Rengle s'omplia de plomes i cops d'ales, formatges frescos i bolets del temps. En Peret dibuixava geperuts, cares retorçades, mirades inquietants. En Pujol, en Barnadas, en Comellas, en Leemans, l'Aulí... discutien colors, a la barra de l'Europa. En Quera ens havia deixat estàtues de ferro. Passàvem la maroma entre ser ciutat o poble. El cuc de fum, estimat trenet, encara venia i anava a Girona. Tot sense pressa. Eren altres temps. Aquell era el primer dijous llarder dels darrers cinquanta. La Vespa, el Sis-cents i la televisió començaven a canviar aquella societat. Cap paborde no volia ja recollir el bou un dissabte o un diumenge. Els festius a Olot deixaven cases desertes. Les platges, cada vegada més assetjades. Als vespres, la gent pendent de la caixa lirona. El jovent buscava discoteques i les sueques primerenques. Abans d'aquell di-

jous era possible que per qualsevol carrer passés un artista amb barret i gavardina. Un intel·lectual testimoni d'aquell esplèndid esclat cultural que va viure la Garrotxa durant la República. Havia cremat les seves teles. Escriptor, omplia papers amb jeroglífics de lletres que resseguien el quadrat del full. Un marc de paraules. La seva veu ronca venia cavalcant les veus d'una Ràdio Olot incipient. Quasi infantil. Havia construït entorn seu un Cràter d'Art d'artistes plàstics quan encara no s'albirava l'esclat que patiria la pintura a l'aurora dels anys setanta. Fou un personatge que definia un passat i se'l va emportar. En Guillem Maragall ja no tornaria. Per què, si ja no podia caminar, un peu darrere l'altre, els camins de la Garrotxa amb el seu amic? Camins que portaven, sempre, com a estació final, a un bar on el barceloní solia iniciar una dansa exòtica amb un vas ple de vi en equilibri sobre el cap. Aquell dijous llarder, el primer dels darrers cinquanta, en Federico Comellas, la Marta, aquest faulista, en Pepito Sibidí i els seus dos gossos deixàrem el berenar de ritual i anàrem cap a Tossa de Mar. Enterraven Josep M. Mir Mas de Xexàs. Després de la cerimònia emotiva que provoquen els enterraments vora mar, tornàrem al cotxe. Els gossos d'en Pepito s'havien menjat la tapisseria d'un seient.

TOT ÉS MENTIDA, LLEVAT DEL QUE ÉS VERITAT / DONES QUE EMPRENEN EL VOL

ÀGATA LOSANTOS (@agatalosantos)

5 d'abril de 1918

Benvolguda Mela,
Espero que aquesta carta et trobi bé. Gràcies per enviar-nos el retall de premsa sobre l'exposició a la Gallerie Chéron; per les lloes del periodista, és clar que vas causar furor. El dia que vam rebre la carta, la meva germana Candelària, a qui li agrada presumir del seu francès d'accent distingit, ens va llegir la notícia, i ningú no es va poder estar d'aplaudir calorosament quan va haver acabat.

Hauràs de disculpar que hagi passat un mes des de la meva última carta. Després de la letargia de l'hivern, quan tothom es tanca a casa i la vida social es redueix a mínims gairebé insuportables per a persones tan socials com la família Bassols, la primavera ens arrossega a una activitat frenètica d'ocells preparant-se el niu.

Una de les darreres activitats que ens ha mantingut enfeïnats ha estat l'excursió al camp d'aviació de La Volateria, que apareix a la foto que t'adjunto. O potser hauria de dir *enfeïnades*, perquè ja veus que en aquesta nodrida representació de la família només hi ha dones. La Candelària, que sempre ha estat la germana d'esperit més *sauvage*, és una gran entusiasta de l'aviació. No sé si saps –perquè ho explica sempre que en té ocasió– que la Candelària va ser un dels dos passatgers que l'Hélène Dutrieu va portar en el primer vol pilotat per una dona a Catalunya, ara deu fer cosa de set anys. Des d'aleshores que va tot sovint

a l'aeròdrom de La Volateria, on s'està traient el títol de pilot per emular la seva admirada Hélène. Imagina la seva afició que fins i tot va arribar a conduir fins a Fréjus per veure l'enlairament de Roland Garros en la seva gesta de travessar el Mediterrani! Sembla que tan bon punt acabi la guerra podrem volar fins a París des de Barcelona mateix: ves que no et vinguem a veure en avió, tots plegats.

En una de les seves darreres visites a La Volateria, va voler que l'acompanyessin totes les germanes i cosines Bassols, a qui sens dubte intenta encomanar la seva passió per l'aeronàutica. L'Eulàlia i la Pilar en van tornar entusiasmades, i van demanar al pare que la propera aventura Bassols subvencionada, com anomenem aquestes sortides familiars, fos un vol entre Barcelona i Olot, per més impossible que ara sembli. El vespre de l'excursió, la conversa va girar llarga estona al voltant de quin lloc d'Olot seria el més adient per aterrar-hi i, per descomptat, una de les motivacions principals que les movia era *épater* les seves amistats olotines.

Mela, se m'acaba el full i m'adono que no t'he explicat gaire res més que la fal·lera voladora de la Candelària, però he pensat que la imatge bé es mereixia un peu de foto elaborat com aquest. En la propera carta t'anunciaré altres novetats de casa nostra, que espero que t'agradi llegir.

Fins aleshores, s'acomia de tu,

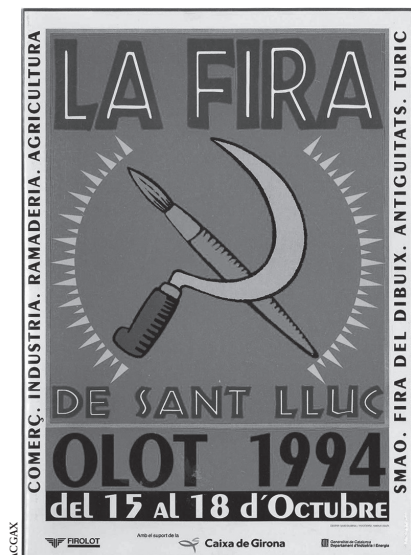
Xavier

BREVIARI

A partir del 19 de febrer, a la sala d'actes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, es podrà veure la primera part de l'exposició *Sadurní Brunet, interiorista, dissenyador, fotògraf i constructor de cielos*. Sadurní Brunet Pi (Vallirana, 1886-Olot, 1958) va ser un polifacètic artesà que va desplegar el seu talent creatiu durant el Modernisme, decorant i complementant obres signades per arquitectes com Rafael Masó, Alfred Paluzie o Joan Roca Pinet. També va dissenyar comerços, va reformar cases i es va acomodar a encàrrecs ben diversificats per guanyar-se la vida, ja fos fent làpides i monuments funeraris o restaurant altars i esglésies de la Garrotxa i de l'Empordà. En aquesta exposició, que tindrà continuïtat a la Sala Obera del Museu de la Garrotxa a partir del 19 de maig, es presenta una selecció de la producció fotogràfica de l'autor no estrictament professional: moments familiars, escenes de carrer, paisatges i d'altres apunts més lúdics en els quals el caràcter objectiu i notarial es complementa amb el testimoni personal d'una època i, sovint, deixa entreveure una peculiar sensibilitat artística. El fons documental de Sadurní Brunet es conserva a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa.

...

El dia 10 de febrer, a Can Tro-na, Centre de Cultura i Natura de la Vall d'en Bas, s'inaugura l'exposició *Els camins de la retirada de la vall de Camprodon. Materials de guerra*, que, a partir d'imatges, breus explicacions i cites bibliogràfiques, il·lustra les dures escenes dels **exiliats republicans** que l'hivern de 1939 van recórrer centenars de quilòmetres per arribar a territori nord-català i francès. L'exposició es complementarà amb diverses conferències sobre l'exili, a càrrec de Lluís Bassaganya, historiador de Camprodon i comissari de l'exposició (10 de febrer), Queralt Solé, professora de la Universitat Autònoma de Barcelona (17 de febrer) i Francesc Vilanova Vila-Abadal, director de la Fundació Carles Pi-Sunyer (24 de febrer).

i ben viu fins fa poc, motiu d'apassionats debats públics i agres disputes polítiques. L'encàrrec de fer-ne el cartell del 1994 serà, per a Bulbena, una oportunitat d'esplaiar-se i expressar-se amb llibertat des del seu terreny preferit: la creació artística.

I la solució gràfica a la qual arriba, per sorprenent, no estigué exempta de polèmica. Amb clares reminiscències soviètiques, l'autor posarà com a imatge central del cartell –i identificativa de la Fira– una falç i un pinzell encreuats a mode de l'escut de la bandera de l'extinta URSS (la falç i el martell). A molts olotins benpensants els deuria semblar un sacrilegi barrejar la tradicional fira dels bous i els dibuixants amb una icona comunista. Valga'm Déu! Aquest punt d'*enfant terrible* apareix en d'altres treballs de l'artista. Un dels més recordats fou el cartell de Festes del Tura de 1997, en què, recreant un famós cartell de cinema, els gegants (nus)

s'abracen afectuosament mentre creuen mirades furtives. I com a cirereta del pastís, el tatuatge d'unes roses vermelles (símbol de la passió) sobre l'espatlla de la gegantessa va acabar de posar nerviosa força gent.

El cartell de la Fira de Sant Lluc de 1994 és una impressió de gran format (70 x 100 cm), de vistosos colors tardorals. Hi predomina amb força la gran taca del fons mangra, color d'òxid de ferro, vermell, terrós. La falç (per la Fira del bestiar) i el pinzell (per la Fira del Dibuix) s'hi encreuen al damunt, encerclats per uns resplendors grocs que li atorguen més força a la ja, per sí sola, potent icona central. I emmarca aquesta imatge a mode de segell dins d'un primer rectangle de color verd turquesa, on reparteix la llegenda "LA FIRA DE SANT LLUC" a la part superior i inferior.

En un segon nivell, emmarcat dins d'un nou rectangle de color palla, hi situa la resta d'informació, bàsicament en color negre: els diferents sectors que es presenten a la fira, el lloc, la data i, finalment i al peu del cartell, els logotips pertinents. I per acabar de lligar tot el conjunt, ho emmarca amb un filet de color lila... el mateix color de la tipografia de la llegenda central. És evident la voluntat de Bulbena de, per un costat, jerarquitzar la informació i, per l'altre, crear un ritme de colors que facilitin la lectura i que unifiquin tot el conjunt (malgrat la gran quantitat d'informació que s'hi presenta).

Ens trobem davant un magnífic exemple del seu mètode de treball i, per a mi, un dels seus millors cartells. En Xavier no havia perdut la picardia del nen ni l'halo cosmopolita de la ciutat que el va veure néixer. I això li permetia creuar uns límits que, per a ell, eren inexistents o que, en cas d'existir, era sa creuar-los... i que posaven al servei del missatge final tot el seu enginy creatiu, jugant amb conceptes i referències diverses per arribar a nous significats.

XEVI PRAT

ME'N RECORDO / 41

Recordo quan anava a l'escola de Sant Roc. Recordo que hi anàvem a peu des de Pequín, acompanyant els meus dos germans quan ells eren més petits, i cadascú pel seu compte quan ja van ser una mica més grans. Recordo que cap als vuit o nou anys ja érem prou grans per recórrer sols el quilòmetre aproximat que hi havia entre casa i l'escola. Recordo que tots els nostres amics feien igual. Recordo que quan feia bon temps cada tarda sortíem tots els nens i nenes a jugar al carrer. Recordo que jugàvem a *balón tiro*, a matar conills, a amagar, a futbol... Recordo que mai no vam tenir problemes per jugar nens i nenes d'edats diverses, tots barrejats. Recordo que no marxàvem fins que les mares ens anaven cridant per anar a sopar. Recordo que als estius la iaia ens portava algunes tardes als meus germans, al meu cosí i a mi a les fonts de Sant Roc o al Parc Nou a berenar i a jugar. Recordo que ens encantava recórrer la llera del Fluvià entre les fonts i els Tossols. Recordo que jugà-

vem a amagar mentre la iaia esperava a dalt, dient-nos que no ens allunyéssim gaire. Recordo que allà em sentia com si fos a la selva on Sandokan vivia les seves aventures. Recordo que tots els nens del barri i de l'escola miràvem els mateixos programes a la televisió. Recordo que els dissabtes havent dinat feien la Heidi. Recordo que en aquell moment era difícil trobar nens als carrers de Sant Roc. Recordo que un any el mestre ens va dir que havíem de triar dos delegats de classe, un nen i una nena. Recordo que ningú no es va presentar com a candidat i tots vam acabar votant a qui ens va semblar. Recordo que em van triar a mi. Recordo la primera reunió amb el claustre de professors a la qual vam anar. Recordo que ni l'altre delegat ni jo sabíem què havíem de fer a la reunió. Recordo la vergonya infinita que vaig sentir quan em van demanar que parlés. Recordo que em vaig bloquejar i no vaig ser capaç d'obrir boca. Recordo que l'endemà es va decidir que amb un delegat

a la classe n'hi havia prou i que jo no calia que ho fos. Recordo el descans que vaig sentir en saber que ja no hauria d'anar a cap altra reunió. Recordo que quan vaig començar a l'Institut Montsacopa el meu món es va eixamplar: fins llavors feia vida entre Pequín i Sant Roc, i amb el BUP van arribar no només els trajectes en bicicleta o a peu fins allà, sinó també les passejades des del Firal fins a la plaça del Carme i els berenars al Carilet. Recordo la facilitat amb què vaig acollir que l'idioma vehicular al Montsacopa fos el català, i no el castellà, com passava a l'escola. Recordo com amb les amigues que veníem de Sant Roc vam passar a parlar en català després de la primera classe i ja mai més no hem canviat. Recordo que quan penso en aquells anys de vegades els records m'enganyen i em fan recordar altres anècdotes que és impossible que passessin com jo ara les recordo perquè les circumstàncies que les envolten no coincideixen.

MARIBEL TORRES